

УДК 378.937

РОЙТЕНКО Ніна Олександрівна –

приват-доцент, старший викладач

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

e-mail: ninairudik@mail.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні реалії розвитку суспільства, орієнтація на його гуманізацію та демократизацію, входження України в європейський культурно-освітній простір висувають особливі вимоги до працівників сфери мистецької освіти. Велика суспільна увага до відродження національних традицій, спрямованість на актуалізацію та розвиток національного культурного потенціалу надають особливої значущості питанням підготовки висококваліфікованих педагогів-учителів предметів художньо-естетичного циклу, зокрема, вчителів музичного мистецтва. Через це на сучасному етапі розвитку вищої мистецької школи, згідно стратегічних завдань українського суспільства, означених у Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, особливого значення набуває підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Вокальна підготовка визнається важливим компонентом змісту музично-педагогічної освіти, якістю якої зумовлює успішність їхньої творчої самореалізації як професіоналів в галузі мистецької педагогіки. Зумовлено це тим, що одним з основних завдань учителя музичного мистецтва є формування співацької культури школярів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз фундаментальних праць з теорії музичної педагогіки свідчить, що проблема вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва досліджувалася в різних аспектах, пов'язаних із виявом специфіки вокального мистецтва та виконавства (В. Багадуров, М. Львов, І. Назаренко, А. Шавердян); фізіологічних основ постановки голосу (М. Грачова, І. Павлов, І. Сеченов, О. Яковлев, К. Злобін, Ю. Фролов); психологічних засад вокального процесу (В. Єрмолаєв, Б. Теплов, Л. Чистович, А. Зданович); особливостей розвитку співацького голосу (Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, В. Морозов, О. Стахевич); акустичних ефектів процесу голосоутворення (А. Мюзенхольд, С. Ржевкін, Л. Дмитрієв, Н. Жинкін, А. Рудаков, Р. Юссон); орфоепічних норм звуковидобування (О. Знаменська, О. Микиша); гігієни співацького

голосу (А. Єгоров, К. Злобін, І. Левідов, Д. Люш); методики викладання вокалу (В. Мордвінова, П. Голубєва, Д. Аспелунда, С. Юдіна, Л. Дмитрієва, А. Здановича, Д. Євтушенко, П. Органова, О. Микиші); вокальної педагогіки (Л. Ва-силенко, О. Маруфенко, А. Менабені, Г. Стасько, Ю. Юцевич). Між тим, у працях науковців, присвячених удосконаленню вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, переважно висвітлювалися лише окремі питання його вокального розвитку, без врахування настанов системного підходу до формування комплексу вокально-слухових та вокально-технічних умінь та навичок.

Мета статті полягає у висвітленні провідних способів професійної діяльності викладача класу постановки голосу з педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст вокальної підготовки студентів у вищих музичних начальних закладах, який передбачає єдність науково-теоретичної, виконавсько-практичної та психофізіологічної складових, спрямований на формування професійних якостей співака-виконавця, педагога-музиканта, його художньо-естетичних смаків, здатності до творчої діяльності в педагогіці та мистецтві. Її сутність фіксується поняттями, «у яких відображаються й закріплюються об'єктивні відношення взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вокальної та загальної педагогіки, основ вокальної методики і вокального виконавства» [1, с. 15]. Вокальну підготовку правомірно розглядати як цілісну складну систему, що є сукупністю різних складових: суб'єктів, об'єктів, структури, методики, етапів розвитку, а також, різноманіття існуючих між ними зв'язків. Завдання вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, як зазначають учені (Н. Овчаренко, М. Фарина) полягають в тому, щоб:

– здійснювати естетичне виховання, формувати відчуття любові, вміння розуміти й цінувати красу вокального мистецтва та співацької майстерності;

– розвивати виконавські, художньо-творчі здібності;

- формувати розуміння психологічних та біофізичних механізмів співацького процесу;
- встановити стійкі критерії якості співу і співацької майстерності;
- розвивати активний вокальний слух, виховувати уявлення про акустично та художньо повноцінне звучання співацького голосу;
- удосконалювати вокально-технічні та артистичні навички;
- формувати знання з основ методики формування, розвитку та охорони дитячого та дорослого співацького голосу;
- готувати студентів до самостійного підвищення співацької та вокально-педагогічної кваліфікації в умовах практичної діяльності [3].

Доведено, що вокальна підготовка досягає більшої ефективності в умовах реалізації творчого підходу самого студента як майбутнього вчителя музичного мистецтва до навчання, який реалізується за такими напрямками як: свідомою роботою над голосом, самостійною роботою над якісним звукоутворенням, розвитком відчуттів і вокальних уявлень через розуміння голосоведення і нейромоторної діяльності організму; роботою над вивченням методики розвитку вокальних і музичних здібностей засобами вокального мистецтва, опанування музичним репертуаром і вокальною творчістю композиторів різних епох і народів [2].

Крім того, ефективність вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів залежить від методів, за допомогою яких викладач постановки голосу здійснює процес передачі вокально-педагогічного досвіду. Методом вокальної підготовки вважається спосіб організації упорядкованої взаємопов'язаної діяльності педагога та студента, спрямованої на практичне засвоєння та теоретичне осягнення засад вокального навчання. Метод – це спосіб, за допомогою якого викладач передає, а студент засвоює теоретичні знання та вокально-практичні уміння та навички.

Слід зазначити, що мистецька педагогіка виробила раціональні підходи до організації вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Зокрема вивчення вокальної композиції здійснюється в класі постановки голосу у три етапи, означених як підготовчий, основний і завершальний. На кожному з етапів студенту пропонується комплекс навчально-диференційованих завдань, спрямованих на активізацію художньо-інтерпретаційної та виконавської діяльності.

Перший етап вивчення твору – ознайомлення з музичною композицією, що включає прослуховування і зоровий аналіз словесного та нотного тексту; вивчення

літератури про твір і його автора; аналіз форми і виразових засобів (інтонаційної системи, тонально-гармонічних, метроритмічних, фактурних, динамічних, артикуляційних тощо), розбір стилю і жанру. На основі багатоаспектної аналітичної роботи над твором формується первинна художньо-виконавська концепція. Традиційно ознайомлення з вокальним твором здійснюється шляхом його ілюстрації викладачем. Якісну емоційно-оціночну реакцію студента на нову музику забезпечує її прослуховування у виконанні видатних співаків. Сьогодні накопичений чималий арсенал аудіо- і відео записів концертних виступів майстрів вокального мистецтва. Залучення ілюстративних матеріалів у класі вокалу дозволяє розширити музично-емоційну сферу студентів, сприятиме яскравому емоційному відгуку і глибокому переживанню художніх образів. Для подальшої самостійної роботи студента важливо поєднати слухове сприйняття художньо-виразного виконання твору із його словесним тлумаченням, висловлюванням особистих спостережень і асоціацій. Варто рекомендувати студенту ознайомитись із творчістю та естетичними орієнтирами авторів (поета і композитора) вокального твору. На початковому етапі вивчення вокального твору домінуючою є вербальна інтерпретація, яка сприяє поглибленому пізнанню художньої сутності музичної композиції, активізує творчу уяву і фантазію. Самостійна вербалізація, вміння студентом викласти свої думки щодо художнього змісту твору у формі роздуму чи окремих речень, забезпечує розвиток музично-логічного і асоціативного мислення.

На другому етапі вивчення музичного твору традиційно передбачається опанування художньо-технічними засобами для реалізації усвідомленої виконавської концепції. Студентові необхідно оволодіти тонкощами використання вокально-виконавських прийомів: виробити чистоту інтонації і чіткість дикції, художню виразність вокальної орфоепії, звукоутворення і звуковедення, гнучкість і пластичність голосу, вокальне дихання і динаміку. Велике значення у цьому процесі має педагогічне керівництво. Викладач досягне якісного результату, якщо організує навчальну діяльність студента на засадах діалогової взаємодії, співтворчості та варіативності форм художньо-інтерпретаційної роботи. Насамперед викладачу доцільно комбінувати словесне пояснення і ілюстрацію голосом. Також велику цінність мають записи майстер-класів видатних вокалістів сучасності. Їх можна залучати до репетиційної роботи, якщо жанрово-стилістичні особливості творів, з якими працювали майстри вокального виконавства мають спорідненість із

навчальним репертуаром. Безперечно, виробити художньо довершене виконання вокального твору можливо з доброю технікою співу. М. Маркесі говорив: «Кожне мистецтво має дві частини – техніко-механічну та естетичну. Той, хто недостатньо підготовлений в подоланні труднощів першого, ніколи не буде в стані досягнути досконалості у другому» [3, с. 18].

Третій етап вивчення твору – практичне втілення художньо-образного задуму композитора, цілісне осягнення всіх елементів музичної композиції у їхньому співвідношенні і взаємообумовленості з вокально-технічними засобами. Першочергового значення на завершальному етапі набуває підготовка студента до концертного виступу, виховання сценічної витримки та волі. Звільнити співака від психологічного напруження під час виступу можуть тренінгові вправи, які формують стійкі рефлексії і зміцнюють емоційну пам'ять. Перед дзеркалом студенту пропонується виконати такі завдання:

- моделювання виконавської концепції в змінних обставинах (сюжетно-рольові прийоми);

- імітація виконавських ситуацій (тренування психіки);

- творче самопочуття у міміці і пластиці (психофізичні прийоми), розкриття емоційного змісту музичного твору як «партитури почуттів» (прийоми творчого одухотворення);

- зорово-просторові імпровізації (метод уявної дійсності);

- автотренінги психологічної саморегуляції (метод відволікання). Загалом, технологія особистісно-орієнтованого навчання ефективно впливає на художньо-творчу самореалізацію майбутнього вчителя музичного мистецтва як співака-початківця. Для цього необхідно, щоб викладач створив на індивідуальних заняттях атмосферу емоційної відкритості до художньої комунікації. Натхненне, художньо досконале виконання творів наставником створює творчу атмосферу в класі.

Натомість результативність вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва нерозривно пов'язана з моніторингом рівня його готовності до вокальної діяльності, що стосується:

- стану мотиваційної сфери особистості щодо майбутньої вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності;

- рівня розвитку музичного слуху, відповідних вокальних здібностей, вмінь і навичок, співацької культури;

- наявності знань про співацький процес як психологічне, біофізичне та мистецьке явище;

- рівня сформованості вокальних компетентностей;

- орієнтації у вокальному репертуарі різних типів голосів, шкільному програмному дитячому репертуарі, науково-методичній літературі.

Для виявлення рівнів вокального розвитку студентів музично-педагогічних факультетів доцільно дотримуватися певних критеріїв:

- мотиваційного, за допомогою якого визначаються ціннісно-орієнтовні установки особистості щодо розвитку власного вокального потенціалу, ступінь прагнення до здійснення вокально-педагогічної діяльності, зацікавленості вокальним мистецтвом;

- вокально-виконавського, який дозволяє характеризувати рівень розвитку вокально-технічних та художньо-виконавських умінь та навичок особистості;

- оцінювально-діагностувального, за допомогою якого визначається ступінь розвитку вокального та вокально-педагогічного слуху студентів;

- когнітивного, за допомогою якого визначається ступінь теоретичної обізнаності студентів з питань вокальної педагогіки.

У процесі експериментальних розвідок встановлено, що високий рівень вокального розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва характеризується сформованістю мотиваційних установок до занять вокалом, що виявляється у глибокому усвідомленні потреби вдосконалення власних вокальних умінь та навичок, зацікавленості вокальним мистецтвом, прагненні до вокально-педагогічної діяльності; навичок звукоутворення та голосоведення, розвиненістю діапазону, згладженістю регістрів голосу, розвиненістю індивідуальних тембральних характеристик, високою виразністю вокальної мови, наявністю навичок самостійного творчого інтерпретування вокальних творів, володінням широкою палітрою емоційно-виразних засобів виконання, творчим характером виконання вокальних творів, володінням виконавською культурою; чітких установок на процес діагностування вокальної діяльності, усвідомленням необхідності розвитку вокально-слухових умінь для вдосконалення власних вокальних умінь та навичок, а також самодіагностування власного співацького процесу на основі слухових уявлень та внутрішніх відчуттів під час фонації, відчуттів вокально-тілесної схеми, активного вокально-педагогічного слуху; ґрунтовних знань з вокальної педагогіки та суміжних галузей наук (фізіології, психології, загальної педагогіки, акустики, фоніатрії, фонетики, гігієни), методики викладання постановки голосу, тезаурусу вокальної педагогіки, високим рівнем обізнаності з питань історії вокальної педагогіки та сучасних тенденцій її розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Експериментальні розвідки засвідчують, що вокальний розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається більш успішно за таких умов: надання їм можливості формувати узагальнені уявлення про еталонне звучання та виконання за рахунок забезпечення доступу до аудіо- та відеоматеріалів із зірцями зразкових вокальних виконань; активного залучення до фахової вокально-педагогічної та вокально-виконавської діяльності в єдності основних структурних компонентів - мотиваційного, інформаційного, операційного та регуляційного. Практика показує, що в умовах сучасної музично-педагогічної освіти слід використовувати методи та форми роботи, які забезпечують ефективне формування вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в єдності її виконавської та педагогічної (методичної) складових, зокрема, шляхом формування розвинутого та диференційованого внутрішнього плану вокально-слухових уявлень.

Перспективи подальшого дослідження проблеми становлять питання професійної підготовки майбутніх педагогів-вокалістів до концертного виступу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гребенюк Н. С. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: [монографія] // Н. С. Гребенюк. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. – 269 с.
2. Дмитриев Л. Основы вокальной методики: [учеб. пособ. для муз. вузов] / Л. Б. Дмитриев. – М.: Музыка, 1968. – 675 с.

3. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению / А. Г. Менабени. – М.: Просвещение, 1987. – 93 с.

4. Маруфенко О. В. Проблеми вокально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музики (http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_s_s5_4.php)

REFERENCES

1. Grebenyuk, N. (1999). *Vocal-performing art: psychological-pedagogical and art history aspects: [monoograph]*. [Vocal performing arts: psychological and artistic aspects: [monograph]. National music academy of Ukraine.

2. Dmitriev, L. (1968). *Foundation of vocal techniques: [tutorial for musical colleges]*. [The basics of vocal techniques: [proc. manual. for music. universities]. Moscow. Music.

3. Menabeni, A. (1987). *Solo singing learning technique*. [Methods of teaching solo singing] Moscow, Education.

4. Marufenko, O.. Challenges of vocal teaching training of future music teachers (http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_s_s5_4.php) [Problems vocal-peerage training future music teachers]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РОЙТЕНКО Ніна Олександрівна – приват-доцент, старший викладач ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ROITENKO Nina Oleksandrivna – Privat-docent, senior lecturer GU «South Ukrainian national pedagogical University named after K. D. Ushinsky».

Circle of research interests: professional training of future teachers of musical art.

УДК 781

ГАЙДАЙ Лариса Володимирівна –

відмінник освіти України, старший викладач кафедри вокально-хорових дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail: muza-lora@ukr.net

ПОВОРОЗКО Людмила Андріївна –

викладач кафедри вокально-хорових дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail: delmion.kr@gmail.com

МОВА, МУЗИКА, ОСВІТА ЯК СКЛАДНИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Культура є відображенням духовного розвитку певного народу, абсорбує його надбання в мові, релігії, моралі, філософії, науці, мистецтві, системі освіти й виховання. Мова, мистецтво та освіта

є складниками культури. Під поняттям «вид мистецтва» ми розуміємо історично сформовану форму художньо-образного створення дійсності, що відрізняється способом відтворення й характером матеріалу, з якого створюються твори мистецтва. Одним